

<https://doi.org/10.5559/di.29.1.08>

Mary Beard SPQR: POVIJEST STAROG RIMA

Školska knjiga, Zagreb, 2018., 549 str.

Opkoljeni svakodnevnim političkim, društvenim i ekonomskim pojavama, pomalo zaboravljamo ili se barem nedovoljno bavimo nekim vječnim ili povijesnim temama. Možda s druge strane tomu pridonosi prava bujica filmova, natpisa, knjiga i članaka, pa nam se pogrešno čini kako se o nekim dobro poznatim stvarima više i nema što reći. Dojam se mijenja u znatnoj mjeri ako na televizijskom kanalu *History* pratimo serije engleske profesorice Mary Beard, stručnjakinje za antički Rim. O Vječnom gradu Beard govori na nevjerovatno zanimljiv i nov način, tako da vjerojatno privlači i onu publiku koju takve teme previše i ne zanimaju. Posebno je važna njezina sposobnost da iznađe povezanost i utjecaje antičkog Rima i svijeta danas, veze koje su mnogo snažnije i dublje nego što se to na prvi pogled čini.

Tako, na primjer, dobro poznati pojam *klijentelizam* nije nikakav suvremeni izum nego potječe od odnosa "pokrovitelja" ("patrona") i njihovih "štićenika" ("klijenata"), a podsjeća i na odnos ovisnosti i međusobnih obveza bogatijih i siromašnijih građana, koji će ostati važan u cijeloj rimskoj povijesti. Temeljno je načelo kako štíćenik ovisi o pokroviteljevoj ponajviše financijskoj zaštiti, ali i drugim oblicima zaštite, a zauzvrat je dužan pružati raznovrsne usluge, u prvom redu davati glas pokrovitelju kada su izbori. Mnogi rimski dokumenti prepuni su dokaza o važnom i napuhanom

držanju pokrovitelja i pritužbi štíćenika zbog ponižavanja koje trpe uslijed loše prehrane i još goreg odnosa. Klijentelizam je bio posebno očit u vojsci, pa su ročnici svojem zapovjedniku bili krajnje odani, očekujući zauzvrat obilna mirovinska prava jednom kada se demobiliziraju. Takav odnos, naravno, nije bio u javnom interesu, a često je dovodio i do toga da su vojnici postali privatna snaga koja je nasilno provodila interese svojih zapovjednika.

Knjiga je prepuna osobnih priča koje pokazuju snagu i slabosti antičkih Rimljana, odnosno obilježja koja su više nego česta i današnjim ljudima. Osobna prezađženost u antičkom Rimu stvarno je završavala u dužničkom ropstvu, iako je bilo i robova koji su to postali zbog poraza u ratovima ili bili zarobljeni u pljačkama. Često su robovi ipak postali slobodni građani i dosegli visoke položaje u društvu te stekli zavidan imetak. Posebno su se obogatili utjerivači poreza zvani *publicani*, koji su provodili stvarno izrabljivanje i ugnjetavanje poreznih obveznika te time znatno ugrožavali vladavinu prava i narušavali uspostavljeni poredak.

Autorica se ne boji upozoriti na neke povijesne neistine, poput općeprihvaćenoga navoda kako je Kleopatra namjerno stradala od otrovnice skrivene u košari s voćem, što je gotovo posve nemoguće jer *najpouzdanije otrovnice ionako su prevelike da bi stale u košaru s voćem, čak i onu kraljevsku* (str. 327). Mnogo je vjerojatnije kako je malo izgledni pobjednik Oktavijan zaključio kako će s mrtvom kraljicom imati mnogo manje problema nego sa živom, pa joj je dopustio samoubojstvo. Istina u pobjedničkoj povorci koja je trajala tri dana bila je i pomno inscenirana replika kraljice u trenutku smrti, pa se činilo kako je egipatska kraljica ipak tu, zajedno s ostalim zarobljenicima.

Većina sličnih knjiga poprilično je dosadna, ali Beard uspješno informira i zabavlja svoje čitatelje, a da im ne nameće vlastite stavove. Knjiga započinje borbom poznatoga filozofa, govornika i utjecajnoga političara Cicerona, koji je 63. godine prije

Krista otkrio Katilininu urotu i kaznio smrću urotnike, a završava događajima u 1. tisućljeću nakon Krista. Veliki Ciceron ipak nije bio lišen ljudskih slabosti i taštine, pa je *pokušao nagovoriti jednog od svojih prijatelja ... da napiše slavo­dobitni izvještaj o njegovoj pobjedi nad Katilinom* (str. 43). Ciceron je očito uporno nastojao iskoristiti (stvarnu ili izmišljenu) opasnost koja je prijetila od Katiline, posebice zato što je – za razliku od njega, čije je podrijetlo naizgled potjecalo od bogova i pripadnika staroga plemstva – sâm podrijetlom bio iz provincije, pa se stoga trebao mnogo snažnije dokazivati. Stoga, kako kaže autorica, potrebna je određena suzdržanost u tumačenju povijesnih događaja, što je uostalom *podsjetnik na to da u rimskoj povijesti – kao i u svakoj drugoj – uvijek moramo budno motriti i drugu stranu priče* (str. 50).

Poput ljudi danas, i antički su se Rimljani brinuli za očuvanje vlastita nacionalnog identiteta, demokratskih tekovina, strahovali od stranih sila i domaćih moćnika, revolucija, barbara i bezvlađa. Antički je svijet i više nego današnji trpio od siromaštva i materijalnih razlika, pa je u 4. stoljeću prije Krista neki buntovnik po imenu Marko Manlije upitao tadašnju siro­tinju: "Quo usque tandem ignorabitis vires vestras?", odnosno *Dokad mislite biti slijepi za vlastitu moć?* (str. 45).

Razmjerno fleksibilni rimski običaji omogućili su i Rimljanima, barem onima iz elitnih krugova, znatno veću slobodu i osjetno veća prava nego što su ih imale žene u drugim antičkim društvima. Dok su u staroj Ateni žene bile u vlasništvu svojih očeva i muževa, Rimljanke su imale vlasnička prava, iako su ona bila ponešto ograničena. Beard ipak ne pokušava tadašnje stanje pokazati posebno ugodnim za žene, pogotovo zato što o tome gotovo da i ne-

ma nekih čvrstih dokaza. Stoga ona s pravom upozorava na to kako ne treba nekritički prihvatiti stav o "oslobođenim ženama", koji je postao stereotip kod rimskih autora iz 1. stoljeća prije Krista. Autorica i kod opisa nemilih i neugodnih scena iz rimske povijesti svoje izlaganje prožima finim humorom i usporedbama sa suvremenim društvima, što dodatno pojačavaju draž knjige.

Beard pogotovo pažljivo razmatra u čemu je posebnost antičkih Rimljana, naroda koji je nekada živio u malim drvenim kolibama na blatnoj rijeci, okruženima drugim stanovnicima koji su čak bili podjednako razvijeni, pa i napredniji, kao što su Etruščani. Jedno od objašnjenja mogla bi biti i rimska spremnost za prihvaćanje drugih, odnosno prilično lagan i brz postupak da se postane rimskim građaninom i time stekne zavidnu zakonsku zaštitu. Tako je raznolikost stanovništva omogućila gospodarski rast i vojni uspjeh. Ujedno, Rimljani su bili praktični u pogledu upravljanja i oporezivanja, pa kada bi osvojili novu koloniju, uglavnom su zadržavali postojeće modele upravljanja i poreznoga sustava. Gotovo da su osvojenim područjima dopuštali da manje ili više žive jednako kao i ranije, ali pod rimskom upravom, čime su više nego za polovicu udvostručili svoj teritorij i, naravno, silno povećali broj stanovnika koje su mogli unovačiti. Tako je do kraja 4. st. prije Krista rimska vojska mogla brojiti pola milijuna pripadnika.

Jačanjem ksenofobije, sve naglašenijim unutarnjim sukobima, porastom poreznoga tereta nestao je osjećaj zajedništva, a država više nije obavljala svoju najvažniju zadaću, a to je zaštita stanovništva. Mogu li onda suvremena društva nešto naučiti od antičkih Rimljana? Ova upravo nevjerojatno zanimljiva knjiga trebala bi nam pomoći da dosta toga naučimo od starih Rimljana. Možemo se samo nadati kako će Školska knjiga i odlični prevoditelj Ivan Ott naći sredstava i volje za prevodjenje još kojega djela iz zavidne produkcije Mary Beard, posebice *Civilisations: How Do We Look / The Eye of Faith*.

Predrag Bejaković